

egyres motívumokat. (A második ciklus, a *Ha bóbitával ébrednek* szövegei közelebb állnak a szívemhez, összességében sikeresebbnek érzem légies játékosságukat.) A tudatos koncepció ezen kívül a nyitó- és záró vers alkotta keretben is megmutatkozik, az *Életvonalban* visszatér a *Karimaáalom* kalapos, láblógázó játéka, amelyet a korábbi versekben is megmutatkozó ismétlés és variálás szinte a végletekig hajt. Végül pedig ott maradunk „egy falakból nyitott tenyéren”, az életvonal kezdőpontján, ahonnan ki-ki kedvére mehet tovább – nyitott szemmel álmodva, angyalszárnnyon vagy mélyen a kalapban. Belépni a kötetbe azonban bizonyosan úgy érdemes, ahogy a borító – jó tanácsként is felfogható jelenete – javasolja, vagyis csukott szemmel, könnyedén szállva. (*Móra*)

GESZTELYI HERMINA

Az érzékelés története

BORBÁTH PÉTER: *SÜNDÖR ÉS NIRU. SÜNDÖR NYOMÁBAN*; ILLUSZTRÁLTA: REMSEY DÁVID

Több helyen is olvashattuk már Sündör és Niru meséjével kapcsolatban, hogy voltaképpen egy egyszerű történetről van szó, amelyet aztán az egyéb írói eszközök tesznek azzá, ami. (Lovász Andrea, *Ex libris*, ÉS, LX/11. szám, 2016. március 18.) Mielőtt én is ezen eszközökkel foglalkoznék, kénytelen vagyok az értelmezési regiszter azonnali felvillantásával lebuktatni saját olvasatomat, de legalább senkit nem kényszeríték hosszas olvasásra azok közül, akik éles csattanót várnak ettől a kritikától. Ilyen ugyanis nem lesz, ahogy Borbáth Péter meséjében sem találunk eféle eszközrendszert.

A *Sündör és Niru* lapozgatása közben Bodor Ádám novellái is felidéződnek, akinél felszínes olvasóként szintén szokás egyszerű történetekről beszélni, vagy akár történetelenségről, várakozó emberekről, lassan dőcögő buszokról, hosszan elnyújtott snittekről. Sokszor csak felvillanásokról, lehetőségekről, miközben az mégsem teljesen egyértelmű, hogy a dolgok kimondhatatlanságába vetett hitnek volna mindez feltétlenül nyelvi reprezentánsa, sem pedig az, hogy „minimál” történetekről van szó. Hiszen Bodornál is hasonlóan pontos, szigorú, fegyelmezett, külső nézőponttal bíró és nevetségesen lényegre törő párbeszédet találhatunk, mint Borbáthnál, annak ellenére, hogy a tét sokszor nagy, akár élet-halál kérdése is lehet. A filozofikus kérdésfeltevések különös módon éppen ezen az egyszerű, már-már infantilizált nyelven képesek viszonylag hitelesen megjelenítődni. Mert lássuk, mi is történik, vagy éppen nem történik ebben a mesében – bár jelezném, hogy a belső történéseknek legalább olyan jellegű hálójába kavarodunk ebben a könyvben, mint a külsőknek, és amelyek a jól megszokott irodalmi elvárásainkat mozgósítják, de egyben fel is borzolják, ám emellett egy nagyon rendes, izgalmas sztorit kapunk. Olyan érzésünk lesz, mintha egy lepukkant és elhagyatott gyárépületben hallgatnánk Mendelssohn-feldolgozásokat, ahol az akusztikus hangszerel-

sű tételek és az ipari zajzene rendszerré áll össze, és egy új nyelv, a gondolkodás, az elmerülés, az érzékelés melankolikus nyelve jöhet létre.

Narrátorunk Sündör és Niru nyomában jár (teszi ezt nagyon finoman, a legjobb értelemben vett leíró és figyelmes elbeszélői eszközökkel élve), akik szomszédokként, barátokként gombafrizbit játszva egy hosszabb dobás eredményeképpen felfedezik a kerítésen túli világot, a Csillanó Fém Birodalmát. Ettől kezdve életük megváltozik, mert Sündör „rákattan” a fények gyűjtésére, olyannyira, hogy végül a Napot szeretné befogni, és bár Niru is talál magának egy szenvedélyhez hasonló elfoglaltságot a zajok begyűjtésében, de az akvirálásban tapasztalható különbség magában hordozza a várható konfliktust. Míg Sündör igen kellemetlen körülmények között tartja fénylényeit, addig Niru megpróbálja zajai számára kialakítani a – fogvatartottságuk ellenére is – „humánus” környezetet, illetve életének egyéb területeit a gyűjtőszendély ellenére nem hanyagolja el. Természetesen a szövegben nyelvi síkon is tetten érhető a kétféle attitűd megjelenése, hiszen a Csillanó Fény Birodalma név magától Sündörtől származik, ő az, aki civilizációs (értsd birodalmi) meghatározottságot ad a helynek. Ezzel összefüggésben érdemes megvizsgálni a könyv szó- és nyelvteremtő affinitását. Ugyanis Borbáth szövege telis-tele van talált szavakkal, sajátos szóösszetételekkel, amelyek egyszerre hajaznak elhallásokra, nyelvjárásokra emlékeztető szóhasználatra és szlenges kifejezésekre. Ezek a sajátos szó- és szókapcsolat-teremtmények nem mindig sikerülnek tökéletesen, helyenként aláássák a szöveg egyébként erős belső harmóniáját. A fénylények, melyeket Sündör a mániás korszak előtt még lelkesen gyűjt, az osztályozás során találó neveket kapnak. Ilyen például a csigafény, melynek leírása azonban így hangzik: „összemárgálja a vasat”. Ez némiképp szerencsétlenül hat abban a szövegkörnyezetben, ahol vicces és pontos jegyzetrészletet kapunk a továbbiakban: „Kérdés: a csigában benne is ott van? Feladat: szétszedni egy csigát, megnézni, hogy honnan jön ki belőle a nyálkafény.” (12.) Vagy ott van a „lekoccolt a feje”, ahol a lekoccolt egyértelműen a lekopott, lelépett, eltűnt szinonimája a mai szlengben, de ennek ellenére (a kontextusnak is köszönhetően) pontosan értjük, hogy valakinek lebukott, lebillent a feje – ez talán felesleges nyelvjátékként hat. Azonban a nyelvteremtési hajlam olyan tökéletes sorokat is szül, mint a „Sündör egészen összezotttyadt a szomorúságtól”, ami nemcsak jelentése, hanem a szó hangzása, érzékelése által is rengeteg képzetet hív elő, és precízen találja el valamilyen hiánynak, nagyon rossz érzésnek a leírhatóságát.

Visszakanyarodva a történetre, Sündör és Niru lassú eltávolodásának nyilvánvaló oka Sündör súlyos mániája a fények iránt, ami végül a Nap befogásának kihívására koncentrálna. Niru számára ez beláthatatlan projekt, de amikor realizálja, hogy barátja eltűnt, többé nem keresi a szenvedély okát, nem helyzetet elemez, hanem a másik keresésére, megmentésére indul. Az utazás során – az ugyanis kijelenthető, hogy e könyv egyszerre egy belső és külső utazást jelenít meg –, számos izgalmas figurával találkozunk. A helyszínek posztapokaliptikus beágyazottságát és a karakterek különlegesességét több minden teszi szerves egésszé. Egyrészt nem tudjuk pontosan, hol járunk, milyen időben, még csak az sem behatárolható egyértelműen, hogy emberi lényekről van-e szó. Nagyrészt alumínium és fém világban, a „rozsdás lassú, alig hallható marásának hangját hallva” haladunk a kuta-

tásban Niruval, aki mintha egyszerre lépett volna ki az *Élethalálharc*, *Az elveszett gyerekek városa* vagy a *Brazil* című filmek tereiből. A 20. század második felében feltűnő zenei irányzatok (szinti pop, techno stb.), a sci-fibe oltott disztópiák filmes és irodalmi megjelenései mellett a könyv illusztrációinak köszönhetően összművészeti fürdőzést rendezhetünk az allúziók és intertextusok tengerében. Michael Ende *A Végtelen Történet* című könyvében Barnabás nem akarja elhinni, hogy egy másik világba érkezett, itt azonban semmilyen kétségünk sincs afelől, hogy egy teremtett világba érkezünk: adott egy olyan világ, amely a már említett talált szavak mellett egyben a talált tárgyak, talált világrézszecek tárháza is.

Remsey Dávid, a könyv illusztrátorának diplomamunkája egy, a családjához közelálló, különös feltaláló életművét parafrázálta, e könyvben pedig a beépített rézkarcok, összetákoltt bogarak, színáthatásos játékok, különös rajzok és vektoros megoldások számítógépes megvalósítása a kollázs egy egészen hatékony formáját adja, melyben a 20. század képzőművészeti irányzatai is fellelhetőek. Révész Emese hozza fel kritikájában (*Egy hártvas szárnyú pendülés képe*, Bárkaonline, 2016. 01. 28.) a szürnaturalizmust mint ihlető forrást, és ha ő Csernus Tibort említi, én Lakner László (vélt vagy véletlen) hatását emelném ki, akinél a drasztikus, fémes szerkezetek emberi természettel, masszív ecsetvonásokkal és roncsolással teli környezete szintén ismerős. Azonban Sündör és Niru esetében kölcsönhatásba lép mind az illusztrátor, mind Zazil, a feltaláló világa. Kiemelendő, hogy az a rengeteg allúzió, ami a mese olvasása során előhívódhat, akkor válik igazán izgalmassá egy illusztrált könyv (és gyerekkönyv, könyvtest) esetében, ha mindez a nyelvi és vizuális regiszterek kölcsönösségén alapszik, és úgy tűnik, hogy jelen esetben az élő bogárképződmények vagy Tivonul Buffaló, a különös csavargó figurája tökéletesen képezik le és írják tovább Borbáth tapasztalati és fantáziavilágának megélhető, átélhető változatát, egyedi vizuális birodalmat teremtve.

Hiszen ebben a világban a zajok is, a fények is túlmutatnak az elemi szintű léten, humánusként kezelésük egyértelmű; a szöveg éppen csak a szükséges tartalmak kimondásával és az atmoszférateremtés eszközeivel helyezi el szereplőit, tárgyait a teljes egyetemesség jegyében. A szereplők ugyanis olyanok, mint mi: találunk itt örült tudóst, túlzottan törődő, kicsit sértődős, de minden gondoskodását odaadó figurát, kényszer-evőt, nagy filozófiai igazságokat kimondó, független, szabad gurut, bekattant Napbegyűjtőt és szeretetéhes segítőt. Sőt, a mese egyik legjobb jelenetében egy apró társadalomrajzot is kapunk, mégpedig akkor, amikor Niru vándorlása során belefut egy városba, ahol a Nap különös viselkedése miatt „bozontos hajú” utcai szónok vázolja apokaliptikus látomását a kétségbeesett tömegnek: „Örök fagy és hó, halál vár miránk!”

Ebben a világban valahogy mindenki jól megfér egymás mellett, nem irányított az, hogyan kellene a konfliktusokat kezelni, megélni, helyrehozni; a tevőlegesség, a „mindenki magáért felelős, és maga dönt az élete felől” egyszerű filozófiája idéződik fel, miközben Niru mégsem hagyja barátját egyedül. Valamiféle értékrendszer, megoldásra sarkalló igyekezet tehát felsejlik. Nem sugallja a mese, hogy mindez könnyű lenne, Nirunak igen komoly próbát kell kiállnia azért, hogy elérjen Sündörhöz, és végül megmentse őt, hiszen a Felejtés katlanán is túl kell jutnia (sőt, lehetősége lenne arra, hogy komoly zajgyűjtővé váljon, és ezáltal választásra kényyszerül), ami megint csak *A Végtelen Történet*et juttathatja eszünkbe. Az igazi konf-

liktus és feszültség azonban talán nem is a mese olvasása során erősödik és fokozódik, hanem az Epilógusban. Hadd utaljak itt ismét Bodor Ádámra. *A barátkozás lehetőségei* című novellájában két ember (majdnem) párbeszédét olvashatjuk, ahol is a bérlő és a bérleményt kiadó szereplők próbálnak valamilyen, esetleg baráti kapcsolatot kialakítani. Egyszerű dialógusok, a környezet (mind az utca, mind a táj szintjén történő) leírásának állandó közvetítése. Amirás és Emerik barátkozási kísérlete a pillanat megélésével, a finom érzéki élvezettel (szederkóstolás, „a fennsíkkal való találkozás” élménye) zárul. („Emerik úr akar tőlem valamit – mondta Amirás. – Persze – mondta Emerik úr. – Azt akarom, hogy jól érezze magát.”)

Ne olvassa tovább e sorokat az, aki úgy gondolja, hogy egy spoiler el tudja rontani a jó szöveg élvezetét, ugyanis ismét az Epilógusról lesz szó: „Hazafelé Sündört és Nirut mintha kicserélték volna egymással.” Niru, aki a történet elején álmodozva szemlélődött meditatív csendjében, aktív résztvevővé vált, mesél, ellenőrzi az odúkat, míg Sündör a traumától és sikertelenségtől magába zuhanva, elmerengve nézegeti kezében az utolsó, megtartott napállatkát, közben új barátaiak genyőtepitét majszolgatva és rozsdalét iszogatva egy kellemes baráti társaságra emlékeztetnek, immáron közösségé válva. Ez sem sugall megoldást, s nem jelent történetbeli csavart, inkább enyhe feszültséget érzékeltet, többek között a történet folytatásának lehetőségét, illetve az adott pillanat érzékelését. E lezárás a gyerekkönyvek kényszeres besorolásának szempontjából előremutató. Magyarországon gyakran előbb határozódik meg az, hogy milyen típusú könyvet kell és érdemes írni, mint-hogy megszületne magának a szövegnek az ötlete. Ez sokszor nem szerencsés, mert az irányzatoknak vagy a piaci igényeknek történő megfelelés olyan gyerekes és ifjúsági irodalmat szülhet, amelynek nem alakul ki saját nyelve, így erre a nyelvre reakcióként megszülető más nyelvek sem, s nem indul be az a folyamat, melynek során lehetőséget kapna a gyerekirodalom arra, hogy izgalmas jelenségek, nyelvhasználati formák, újszerű témák nyitott és sokszínű terepévé válhasson.

Szerencsére Borbáth Péter és Remsey Dávid könyve trendek, tabudöntögetés és mindenféle műfaji, konvencionális, külső elvárás nélkül adja az érzékelés, az összpontosított figyelem és az önmagunkra ébredés illúzióját, ami olykor talán valóságként hathat, leginkább akkor, amikor gyerekek vagyunk, vagy éppen azok maradtunk. (*Csimota*)

SZEKERES NIKOLETTA

Kaland, krimi, utazás

VARGA BÁLINT: VÁLTSÁGDÍJ NÉLKÜL; AMIT VÉGLEG KITÖRÖLNÉL

2015 és 2016 tavaszán, vagyis nagyjából egy esztendőnyi idő leforgása alatt két regnnyel is megajándékozta az ifjúsági irodalom olvasóközönségét a honi könyv-ipar intézményrendszerében profinak, szépíróként viszont pályakezdőnek tekinthető Varga Bálint. A *Váltságdíj nélkül* és az *Amit végleg kitörölnél* e sorok írásakor még csupán egy dilógiát alkotnak, de elképzelhető, hogy a szerző alkotói lendülete további részek létrejöttét is eredményezheti. A két vagy több darabból álló re-